

POVIJEST PČELARSTVA U HRVATA

HISTORY OF BEEKEEPING IN CROATIA

STIPAN PEKANOVIĆ

UDK/UDC 638.1(497.5)

Pregledni rad / Review paper

Primljeno/Received: 01. 08. 2017.

Prihvaćeno/Accepted: 20. 08. 2017.

<https://doi.org/10.21857/mzvckptz39>

*Veliki promicatelj pčelarstva, dugogodišnji (1974. – 1988.) voditelj Europskog sajma i burze pčelarstva u Somboru, koji je osmislio i kao predsjednik vodio tri Svjetska pčelarska sajma i burze; prvi u Badenu kod Beča (2000.), drugi u Novom Vinodolskom (2004.) i treći u Milanu (2007.), raščlanjuje značaj pčele te povijest svjetskog pčelarstva i pčelarstva u Hrvata – od prvog pisanog spomena pčelarstva u Vinodolskom zakoniku iz 1228. godine do danas. Osim što milijunima godina naše pretke i nas opskrbljuje medom, voskom i drugim proizvodima, kao oprašivač kulturnog bilja i bilja u prirodi pčela utječe i na prinos poljoprivrednih kultura, rasprostranjenost i bogatstvo vrstama prirodnih biljnih zajednica – šumskih fitocenoza. EU je najveći svjetski proizvođač, ali i potrošač – uvoznik meda. Sa svojom autohtonom pasminom sive pčele (*Apis mellifera carnica*), prilagođenom prilikama i posebnostima te bogatoj i raznolikoj pčelinjoj paši panonske, gorske i jadranske poljoprivredne regije Hrvatska ima sve uvjete za stalni napredak pčelarstva. Autor predlaže podizanje spomenika pčeli u Novom Vinodolskom – mjestu prvog pisanog spomena pčela u Hrvata.*

Ključne riječi: *povijest pčelarstva, Vinodolski zakonik, Svjetski sajam i burza pčelarstva*

UVOD / (FOREWORD)

Kao oprašivači bilja kukci su snažno utjecali na pojavu, širenje, evoluciju, bogatstvo i raznolikost života na Zemlji. Evolucija bilja i pojava bilja s cvjetovima – kritosjemenjača koje oprašuju kukci – koncem mezozoika, u gornjoj kredi, prije oko 120 milijuna godina potiče i evoluciju kukaca (More, 1976; Engel, 1998, 2001). Oni su danas brojem i masom najraširenija živa bića na Zemlji, što oslikava podatak koji navodi Wilson (2009) – da je masa mrava i ljudi približno jednaka. Važno mjesto među kukcima oprašivačima zauzimaju pčele, inače biološki srodnici osa i mrava, koje proučava grana entomologije koja se naziva melitologija (grčki:

mellis = pčela). Danas na Zemlji živi oko 20 000 vrsta pčela, no samo ih šest vrsta proizvodi i skladišti med, od čega četiri uzgaja čovjek. Među njima prvo mjesto pripada najznačajnijoj, europskoj medonosnoj pčeli (*Apis mellifera*), koja se u Hrvatskoj do danas održala kao autohtona pasmina pod nazivom europska siva pčela (*Apis mellifera carnica*), koja proizvodi med i pčelinji vosak. Kako su utvrdili Poinar i Danforth (2006), pčela medarica javila se na Zemlji daleko prije predaka čovjeka. Evoluirala je iz ose, koja je bila predator – kukcojed, a na „vegetarijansku ishranu“ prešla je prije nekoliko desetaka (40 – 80) milijuna godina. Najstariji fosil izumrle vrste pčele medarice *Melittosphex burmensis* nađen je u Mijanmaru (Burmi). Starost mu je, procijenjena na temelju starosti jantara u koji je fosil bio uklopljen, 100 milijuna godina (gornja kreda).

Rasprostranjena je na svim kontinentima i staništima na kojima obitava cvjetno bilje, osim Antarktike, ali po brojnosti dominiraju Europa i Sjeverna Amerika.

POVIJEST SVJETSKOG PČELARSTVA / HISTORY OF WORLD BEEKEEPING

Povijest čovjeka nerazdvojiva je od povijesti pčela. Malo je živih bića toliko privuklo čovjeka kako je to učinila malena pčela. Prihvati li se polazište da mlijeko i meso prije konzumiranja „moramo“ prokuhati/ispeći, med je jedini proizvod metabolizma neke životinje koji čovjek izravno jede. Pčela je jedini Božji stvor za kojega se kaže da umire. Lunde (2015) navodi da su se medom divljih pčela počeli hraniti primati, zatim nastavile vrste roda *Homo*, isprva *Homo habilis* i *Homo erectus*, a otprije 200 – 400 tisuća godina i *Homo sapiens*, najprije otimanjem od divljih pčela uz trpljenje njihovih uboda, zatim gušenjem pčela dimom, a poslije toga izgonom dimom. O tome svjedoči najstariji, oko 30 000 godina star crtež iz neolitika (5 000 – 7 000 godina prije Krista) u pećini Cueva de la Arana u blizini Valencije. Prikazuje čovjeka s posudom koji iz pukotine u stijeni uzima saće, a pčele se, otjerane dimom, udaljavaju od skrovišta. U nekim narodima i danas postoje „lovci na med“. Konačno, prelaskom na uzgoj bilja i stoke (poljoprivredu) i sjedilački način života, prije oko 10 000 godina naš predak udomljuje pčelu i postupno ovladava vještinom njezina držanja. To traje do danas. Premda uklanjanje prirodne vegetacije za potrebe novih oranica smanjuje pčelinju pašu, čini se da širenje tradicionalne poljoprivrede nije ugrozilo pčelu jer su voćne vrste, a od oraničnih uljana repica, lucerna i ljekovito bilje (lavanda) bogata pčelinja paša. Ozbiljne su, sudeći po nekim indicijama, i utemeljene sumnje da današnji način života i poljoprivredna praksa ugrožavaju opstanak te vrijedne radilice.

Pčela i pčelari imaju svog nebeskog zaštitnika – svetog Ambroza. Kao biskup Milana u popovijedi svojoj pastvi pčelinju košnicu opisuje kao zajednicu u kojoj

vladaju red i rad, a pčele predstavljaju sve što je uređeno, pobožno, uzvišeno i sveto. Na slikama ga prikazuju pred košnicama, okruženog pčelama. Sedmi prosinca Crkva slavi svetog Ambroza kao biskupa i naučitelja, a pčelari kao svog sveca zaštitnika. Njemu se u čast redovnici pčelarskog Reda svetog Ambroza, ambrozijanci iz Mađarske, Rumunjske, Češke, Slovačke, Slovenije i Hrvatske svake prve nedjelje u prosincu okupljaju i odjeveni u za te prilike šivane svečane odore svetkuju misu posvećenu svetom Ambrozu, zaštitniku pčela i pčelara. Na tom bogoslužju posvećuju se zastave svih novih pčelarskih udruga. U početku se ovaj dan obilježavao isključivo u Hlebinama, a tek se posljednjih godina obilježava i drugdje.



Slika 1. Sveti Ambroz, zaštitnik pčela i pčelara, bio je i izuzetan pjesnik i vješt govornik pa se govorilo da mu "iz usta teku riječi slatke poput meda".

(Holly Ambrosius – patron of beekeepers)

Pčelarstvo ili apikultura (latinski apis = pčela) razvija se tisućljećima. Kinezi poznaju medovinu kao pčelinji proizvod 7 000 godina prije Krista. Stari Egipćani, a zatim i Asirci uzgajaju pčele oko 2 600. godine pr. Kr. Grci su tu vještinu preuzeli od Egipćana, a Rimljani od Grka.

U antičkom Egiptu za „seleće pčelarenje“ uz rijeku Nil korištene su košnice cilindričnog oblika izrađivane od isprepletenih grana i trske, obložene blatom. Za izradu košnica na Bliskom istoku korištena je terakota, a u središnjoj Europi izdubljeni trupci ili posude od slame i trave, obložene glinom.

Vino od meda ili medovina uz medenu je rakiju vjerojatno jedno od najstarijih alkoholnih pića koje je čovjek konzumirao. Arheološki nalazi o proizvodnji medovine na području sjeverne Kine datiraju 7 000 godina prije Krista. Riječ je o keramičkim posudama koje su sadržavale smjesu meda, riže i lokalnih plodova koji su u njima fermentirali (Moore, 1976). Izraz „medeni mjesec“ prema jednom je vjerovanju nastao uz babilonski običaj da roditelji nevjestice mjesec dana nakon vjenčanja ženika poje medovinom, a po drugom „medeni mjesec“ potječe iz sjeverne Europe, gdje su mladenci mjesec dana prije vjenčanja svaki dan pili po jednu čašu medovine.

Med ima značajno mjesto u kulinarstvu. Raritet je da su na Javi sušene ličinke iz pčelinjeg saća pomiješane sa sjeckanim kokosom cijenjena kulinarska delicija.

Aristotel je prvi proučavao pčele i prvi je zapisao da pčele posjećuju istu vrstu cvijeca sve dok na njemu nalaze polen, usprkos pojavi drugih cvjetova, a njegovi zapisi dugo su bili jedini izvor informacija o toj temi. Stari Grci prakticirali su „seleće“ pčelarstvo. U Indiji je med smatran afrodizijakom i korišten je kao glavni sastojak ljubavnih napitaka.

Štovanje pčele i korištenje meda tijekom cijele su povijesti motivi književnih djela, njima u slavu ispjevane su mnoge pjesme i ode, ispisani stihovi, a nalazimo ih i u mitologiji, narodnom pamćenju, izrekama, folkloru i religiji, odnosno u vjerskim obredima.

Pronalaskom mikroskopa koncem 17. stoljeća razvoj pčelarstva dobiva novi zamah. Švicarski prirodoslovac Huber (1750. – 1831.) izradio je prvu košnicu s pomičnim saćem, rasvijetlio način oplodnje matice i nastanak voska iz voštanih žlijezda, a američki svećenik Lorenz Lorraine Langstroth (1810. – 1895.), utemeljitelj („otac“) američkog pčelarstva, 1851. godine izumio je modernu košnicu s pokretnim saćem i napisao knjigu *Pčela i košnica*, koja je i danas klasika pčelarstva. Posljednje je značajno otkriće izum vrcanja meda bez uništavanja saća.

Važnost meda ostaje neupitna i nepromijenjena do početka industrijske proizvodnje šećera iz šećerne trske, a zatim iz šećerne repe sredinom 18. stoljeća. Znatno jeftiniji i za prijevoz, korištenje i skladištenje jednostavniji šećer mijenja navike, potiskuje med i smanjuje mu vrijednost.

No postupno se uočava značaj pčela kao polinatora pa se i cilj pčelarstva „pomiče“ u smjeru oprašivanja bilja u poljoprivredi, gdje nedostatak oprašivača limitira prinos (Barett, 1995), ali i u prirodi - šumarstvu, gdje su oprašivači čimbenik raznolikosti šumskih fitocenoza. Pčelinju zajednicu čini spolno dozrela ženka (matica), nekoliko desetaka tisuća spolno nedozrelih ženki (radilica) i nekoliko stotina mužjaka (trutova). Zimi je u zajednici oko 10 000 pčela, a ljeti se njihov broj popne na 50 000. O učinku radilica govore brojke. Okvir saća ima dvije strane s oko 6 000 otvora. Da bi se medom napunio jedan otvor, treba oko 60 letova, a za jednog leta pčela obiđe oko 100 cvjetova. Dakle, za punjenje cijelog okvira (oko 3 kg) valja „vizitati“ 36 milijuna cvjetova, odnosno za 1 kg potrebno je obići 12 milijuna cvjetova! Središnja je pčela košnice matica (engl. queen = kraljica). Ona i jest kraljica pčelinje zajednice. U saće polaže jaja iz kojih nastaju nove pčele, a određuje i trebaju li zajednici radilice (neplodne ženke pčela) ili trutovi (mužjaci) te ovisno o tome odabere koje će jaje položiti. Pri polaganju, praćena radilicama koje joj dodaju hranu, miluju je i poklanjaju joj kraljevske počasti, obiđe i provjeri svaki otvor saća.

Savršenom anatomijom, fiziologijom, organizacijom života i podjelom rada u zajednici pčela u čovjeku pobuđuje divljenje i plemenita čuvstva, stoga među nama pčelarima vlada mišljenje da su Pčela i Čovjek dio Istog plana, o kojemu malo znamo, ali i jedno i drugo potvrđuje uzvišenost Života! Malošto kao pčela okuplja ljude s toliko različitosti jer „za stolom pčelara“ ima mjesta za sve nacije, sve vjere, za oba spola, navike, stupnjeve obrazovanja – dakle, za tim stolom vlada pravi „*Homo-diversity*“. Od toga stola pčelar se uvijek vraća bogatije duše, ali i obogaćen makar i najmanjim, ali novim saznanjem... Priča o pčeli je „*never ended story*“, ima samo početak, teče bez prekida, nikada ne završava – slično pričama vinoljubaca, kojima priča o vinu nikada dosta! Uostalom, med i vino čovjekovom su vještinom oplemenjeni i njegovu ukusu podređeni „uradci“ prirode.

Pčelari se sastaju i organiziraju u mjesne, lokalne, regionalne, državne udruge, priređuju sajmove na koje donose „uratke“ svojih pčela i prodaju ih posjetiteljima. Tu se okupljaju svi; kako bismo mi u Vojvodini rekli: „od paora do akademika“. Tu se prikazuju nošnje svoga kraja, divi se onima iz drugih krajeva i slavi Život.

I na koncu, suvremena melitologija na poseban se način uključuje u istraživanje onečišćenosti okoliša. Naime, budući da med nastaje iz milijuna cvjetova, a na cvjetne se sokove lijepe fine čestice koje sadrže različite polutante ako ih u okolišu ima, med je najbolji mogući uzorak za detekciju sadržaja polutanata u okolišu.

Dodajmo još da pčela slijedi mirise pa se može „uvježbati“ za detekciju mina koje imaju neki miris (Barišić i sur., 2002; Kezić, 2008).

Pčela je svakog proljeća sve manje, kao da postupno, tiho i dostojanstveno nestaju s našeg planeta. Za to postoji mnoštvo razloga koje proučavaju znanstvenici. Nije na meni da o tome sudim, ali ne bih rekao da „biološki sat“ pčele, koja je nadživjela tako brojne vrste, bilježi zadnje otkucaje. Prije će uzrok povlačenja pčela biti antropocentrizam – čovjekovo samoljublje i nedostatak sluha za pčelinje prirodne ritmove.

Posljednjih godinu dana pčelarstvo uživa veliku popularnost, što je po mišljenju nas pčelara dobro, no nije dobro što zbog jako dobrih cijena meda „neki novi klinци“ i tu traže laku, brzu i dobru zaradu.

PČELARSTVO U HRVATA JUČER / BEEKEEPING IN CROATIAN – YESTERDAY

Uzmu li se u obzir površina države, brojnost ukupne populacije i zastupljenost pčelara u toj populaciji, Hrvatska je velika i bogata zemlja te svojim prirodnim obilježjima pruža obilje lokaliteta pogodnih za držanje pčela i razvoj pčelarstva, koji se temelji na autohtonoj pasmini – sivoj pčeli (*Apis mellifera carnica*). Obilježja koja ovu pčelu čine superiornom u odnosu na sve druge su prilagodljivost na širok raspon ekoloških čimbenika, otpornost na bolesti, odlična orijentacija na cvjetnoj paši, brzina, radišnost, a uz to je tiha i pitoma, nije agresivna. Zbog tih je odlika jednako cijenjena kao proizvođač (meda) i kao oprašivač (cvjetnica).

Pčela u Vinodolskom zakoniku / The bee in the Vinodol statute

Hrvatskom narodu, a osobito nama pčelarima, služi na ponos spominjanje pčele u Vinodolskom zakoniku, jednom od najznačajnijih pisanih srednjovjekovnih pravnih dokumenata. Proglašen je 6. siječnja davne 1288. godine, dakle prije 729 godina, kada je posebno povjerenstvo, koje je sabor Vinodolaca izabrao za svoje predstavnike među devet vinodolskih općina (Novigrad – današnji Novi Vinodolski, Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Hreljin, Bakar, Trsat i Grobnik), sastavilo popis pravnih običaja. Tako je nastao prvi tekst hrvatskog srednjovjekovnog statutarne prava na čakavskom dijalektu hrvatskoga jezika i pismu glagoljici. To je najstariji u cijelosti sačuvan spomenik običajnog prava na hrvatskome jeziku, a u slavenskome svijetu od njega je starija samo Ruska pravda s prijelaza iz 11. u 12. stoljeće. Vinodolski zakonik predstavlja popis, odnosno po svom sadržaju zapravo iskaz o svekolikoj, mogli bismo kazati, političkoj, gospodarskoj, pravnoj i kulturnoj povijesti Hrvata. Pobudio je i pažnju pčelara s obzirom na to da se u njemu govori i o pčelarstvu.



Slika 2. Vinodolski zakonik iz 1228. godine pisan na glagoljici, poslovnim pismom kakvim su se pisale isprave, odnosno pravni dokumenti. Čuva se u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

(Vinodol law written in old Croatian letter Glagoljica – archived in National and university library - Zagreb)

Raščlambom tog dijela teksta zakona dolazimo do podataka da je na području na koje se zakonik odnosi bilo ljudi i obitelji koje su se bavile uzgojem i držanjem pčelinjih zajednica i da je med u to vrijeme bio na cijeni. U članku 8 zakonika stoji: *ako je netko noću ukrao u staji neko živinče, ili s guvna žito ili u ulištu, s mjesta gdje se drže pčele, med, također plaća knezu 50 libara, ako je bio ondje povik pomagaj, a po danu 40 šoldina, a takodjer i u noći, ako nije bilo povika, kao i dvostruku štetu kako je pisano. Poviku se vjeruje.*

Pčelarstvo se na područja Hrvatskog primorja održalo preko tisuću godina; zbog toga mi pčelari čelništvu Grada Novi Vinodolski upućujemo prijedlog da se na mjestu prvog pisanog spomena pčele njoj u čast podigne spomenik.

Pčelarstvo u Vojvodini / Beekeeping in Vojvodina

Držanje pčela na prostoru istočne Panonije – u Vojvodini, kao jednoj od povišnih postojbina Hrvata, zahvaljujući povoljnim prirodnim uvjetima ima duboke korijene i tradiciju, kojoj su temelji udareni prilikom isušivanja močvara i naseljavanja tog inače prirodno stepskog područja. Značaj i razvijenost pčelarstva u tom kraju oslikava podatak da je polovinom 18. stoljeća u Somboru registrirano više od 2 800 košnica. Među brojnim pčelarima bilo je i onih koji su imali više od 100 košnica, a godišnji prihod od pčelarstva somborskim je pčelarima donosio 1 098 forinti.

Prve pisane tragove o pčelarstvu ostavili su Bunjevci, koji su inače u to doba prevladavali u županijskom činovništvu i Bačkoj komori, čije je sjedište od 1750. godine u Somboru. Jedan od njih, „*priponizan sluxbenik*“, inspektor Bačke komore Josip Tholdy, dvije je godine radio na suzbijanju pčelinje kuge, stekao iskustva o načinu držanja pčele, upoznao pčelare i probleme uzgoja pčela i na temelju toga napisao priručnik za pčelare, prvi na slavenskom jugu, pod naslovom *Pravi način držanja pčela* (»*Pravi pčselah timarenja nacsin*«), u kojemu u 13 točaka iznosi jasne i konkretne prijedloge za unapređenje pčelarstva. Priručnik je pisan štokavskom ikavicom na „ilirskom“ jeziku, koji nije ni jezik dubrovačkih političara i književnika, niti jezik čakavaca i kajkavaca, a nije ni jezik slavenosrpskih književnika kakoim se pisalo pre Dositeja i Vuka i pre Gajevih Ilira (Muity, 2011). Radi se zapravo o domaćim pčelarima (kojima je namijenjen) razumljivom, bunjevačkom narodnom govoru, zapisanom arhaičnim latiničnim pismom. Priručnik je upućen Mjesnom vijeću (*Namistnomu vichu*) Sombora. Samo nekoliko tjedana kasnije vlast je procijenila da je taj priručnik značajan za razvoj pčelarstva u cijeloj državi i nalaže njegov prijevod na njemački, mađarski i slovački jezik, zatim tisak i dijeljenje po cijeloj „*pridragoj domovini*“. Tiskan je u Somboru 12. svibnja 1789. godine.

Ugroženost pčela u to doba Tholdy pripisuje gubitku pčelinje paše zbog preravanja stepe za oranice i naseljavanje („*nove kolonije*“) pa između ostalog navodi da u *Mađarskoj malo troška potribujuće timarenje pčelah na toliko dan na dan gorje postaje, da oni, koji su do sada 50-60 košnica pokazati mogli, već manje od 4-5 imadu; i zato se kod nas meda i voska teško samo toliko dobiva, koliko samima likarnicama za njihovu potribu zadovoljno bilo; a kamo da se tko uffati može u takvima prigodama, shtogod od ovoga dohodka u inostranske vilaete prodati, shto do sada mloge hiljade donashalo je. Pored čestih potopa, uzmložalog naselenja i zlih vremena, pomalaksanje pčela ima još jedan uzrok: »tako kod pčselah, kako i u drugomu gospodarstvu smotreno jest, da je 6ta 7ma godina općenito neplodna: dakle umložane pčele opet pomalaksaju«.* Kako suvremeno zvuče te riječi zapisane prije četvrt stoljeća!

Da se zna, u to doba nije bilo tvorničkih dimnjaka, ispušnih cijevi automobila, termoelektrana, pesticida, GMO-a, mobilne telefonije niti su spominjane klimat-

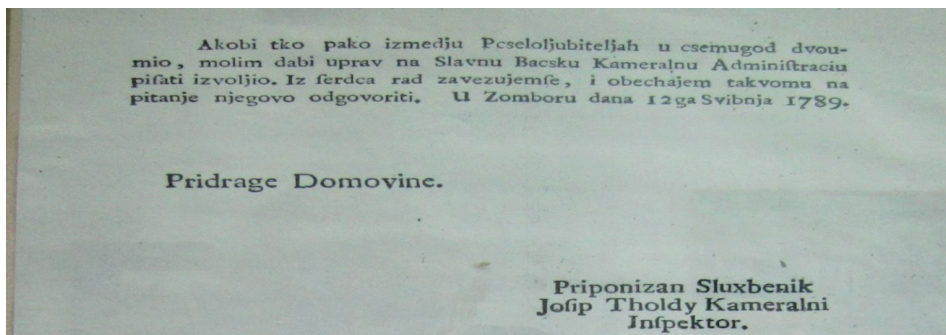
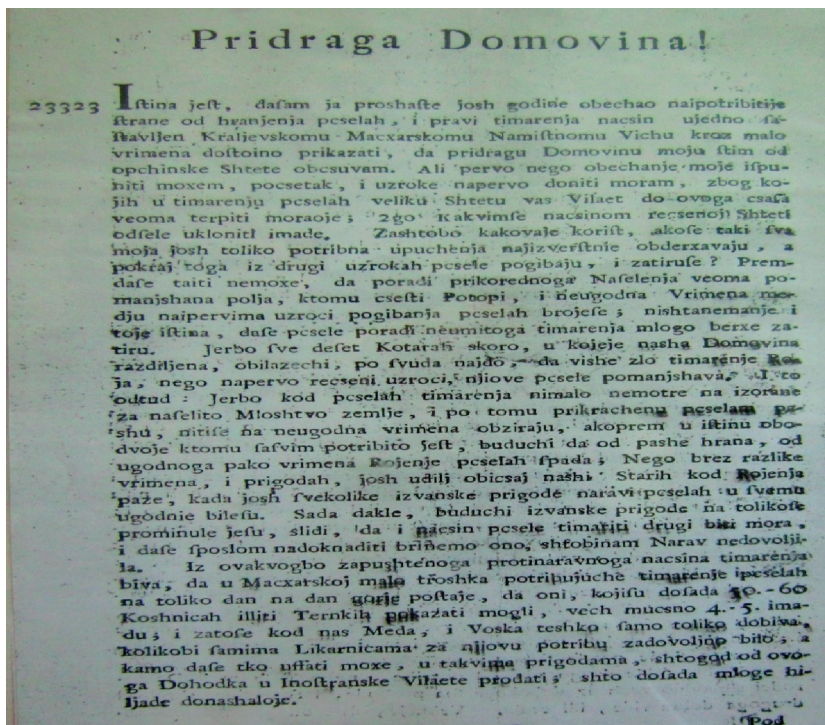
ske promjene premda su, kako se vidi iz citata, neplodne godine bile ustaljena pojava!

U duhu svog vremena Tholdy za pčelarstvo predlaže reforme i trudi se „iskoreniti duboko za korenite pridsude“ riječima: *Vrime je, da se onoga neutemeljitoga izgovora: ovako je i moj otac csinio, okane, i da se staroga timarenja nacsina vech nederxe. Zato shto mojemu ocu njegove njive gjubriti nije potribno bilo, ne slidi, da ni meni ne valja, ako drugacsie korist od njih imati xelim.* Kratko su i jasno opisani postupci i zahvati koji mogu ojačati pčelinje zajednice u košnici. *Najglavniji od ovih jeste: da se pcesele pri oduzimanju meda ne potuku, nego sačuvaju. Tako se već radi,* kaže Tholdy, *u trenčinskoj, turčanskoj, moravskoj i liptovskoj županiji.* Tholdy je pozvao pčelare da sve primjedbe na njegova uputstva dostave »na slavnu bacsku Kameralnu Administraciju«, a on se »iz serdca rad zavezuje i obechaje takvomu na pitanje njegovo odgovoriti«.

U vrijeme pisanja priručnika smanjuje se površina pod pčelinjom pašom, javljaju se bolesti pčela i pčelarstvo nazaduje pa je cilj priručnika obučiti pčelare novom načinu uzgoja pčela.

Pčelarsko društvo i Hrvatsko-slavonsko pčelarsko društvo u Osijeku / Beekeepers society and Croatian-Slavonian beekeepers society in Osijek

Prijeloman događaj koji će hrvatsko pčelarstvo snažno pokrenuti, usmjeriti i uvrstiti u europske i svjetske vrhove utemeljenje je Pčelarskog društva u Osijeku 1879. godine, za što je najzaslužniji hrvatski pčelar i „otac hrvatskog pčelarstva“ Osječanin Bogdan Penjić. On je bio glavni osnivač Društva, gotovo 40 godina tajnik i urednik glasila Hrvatska pčela, pisac, predavač i neumorni djelatnik na području prosvjeđivanja u pčelarenju i u podizanju opće kulturne razine hrvatske svijesti, ne samo pčelarstva. Ljubav prema pčeli usadio mu je otac Pavo koji je 1851. – 1863. godine bio u službi đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Budući da je pripadao naprednoj mladeži privrženoj idejama Ante Starčevića o slobodnoj Hrvatskoj, neprihvatljivim za tadašnju vlast, morao se ukloniti iz Zagreba u Beč, a zatim odlazi na školovanje u poznato obrazovno središte za poljoprivredu - Klosterneuburg. Tu uočava razlike između napredne austrijske i zaostale hrvatske poljoprivrede. Posebno uočava razlike između naprednog pčelarenja s pokretnim saćem i našeg u pletarama od slame, šiblja ili u panjevima. Boravak u Klosterneuburgu imao je veliki utjecaj na njegovo djelovanje po povratku u Hrvatsku, gdje mu kao poznavatelju sela glavna preokupacija postaje kako pomoći seljaku; uvjeren je da se to može samo obrazovanjem. Kada je dobio mjesto učitelja 1871. godine, nabavlja prvu suvremenu košnicu okvirnjaču, tzv. džirzonku, i tako počinje razvoj modernog pčelarstva u Hrvatskoj i na jugoistoku Europe.



Slika 3. Prosllov priručniku Josipa Tholdyja, naslovljen i tiskan za korištenje u cijeloj *pridragoj domovini*
(Foreword to Handbook on beekeeping of Josip Tholdy printed for use all over our dearest homeland)

Bogdan Penjić zaslužan je za odluku da Slavonsko pčelarsko društvo i Slavonska pčela od 1884. godine prerastu lokalne okvire i nastave rad pod nazivom Hrvatsko-slavonsko pčelarsko društvo u Osijeku te Hrvatska pčela. Uz ostale aktivnosti Društvo je moderne košnice slalo u Bosnu i Hercegovinu, Bugarsku i druge susjedne države, a 1879. godine nabavlja prvu vrcaljku i umjetno saće. Penjić je organizirao putujuće učitelje pčelarstva, koji su išli od sela do sela i upućivali ljude u vještinu naprednog pčelarstva, organizirao je i pčelarske tečajeve, kao i nabavu pčelarskih potreština, što je bila značajna pomoć jer je najbliža trgovina takvom opremom bila u Beču ili Budimpešti. Osim toga, nastojao je i da hrvatsko pčelarstvo bude u toku svih zbivanja i dostignuća napredne pčelarske Europe pa je organizirao i odlaske pčelara na međunarodne izložbe, gdje su primali priznanja i odličja: u Beču i Trstu 1882., Pragu 1883., Briselu 1888., Budimpešti 1889. godine. Održavao je osobne kontakte s brojnim poznatim pčelarima iz Europe, napisao preko 500 članaka u glasilu i dvije knjige: *Med u kući* i *Napredno pčelarstvo*.



Slika 4. Prvi broj časopisa pisan je i na njemačkom jeziku, koji je tada bio jezik komunikacije osječkog građanstva.

(The first copy of the journal „The Slavonian bee“ also in German language, at that time the usual language of communication of the middle classes in the city of Osijek)

Biran je za zastupnika u Hrvatsko-ugarski sabor, gdje se bilježe njegove inspirativne i snažne riječi koje valja citirati:

Visoki sabore!

Pčelarstvo je velevažan ogranak gospodarstva i to s gledišta moralnog, materijalnog i narodno-gospodarskog. Ja ću od prvog gledišta, moralnog, preći time, da mogu svu gospodu upozoriti, da već u samom narodu postoji rečenica: tko huli Boga i koji je psovač, nema sreće u pčelarstvu. Eto, dakle u narodu postoji ta vjera i čuva ga od svake psovke i djeluje oplemenjujući na one, koji se pčelarstvom bave. Proom naprednom pčelaru u Kraljevici, Ivanu Bubnju, povjerio sam misiju širenja umnoga pčelarenja i taj je čovjek širio u Primorju racionalni način pčelarenja. Kad sam prije nekoliko godina putovao Vinodolom, evo što mi se dogodilo. Doživio sam vrlo karakterističnu izjavu jednog Vinodolca. Nisam znao, da je list, koji ja uređujem Hrvatska pčela i tamo zašao. Dodem na njegovu molbu u njegov stan, pozove me gore i tu vidim na stolu nekoliko godišnjaka Hrvatske pčele, a on mi je pokazao, kako racionalno goji pčele i rekao je pred svjedocima i čitavom obitelji svojom; Evo, djeco, došao mi je pod krov onaj gospodin koji nas je po svom listu uputio na racionalno pčelarstvo i ne ćemo morati u Ameriku. Naseljenici u Australiji, kad su se naselili amo, zasadili su vočke. I te su vočke doduše cvale svake godine, ali ploda nisu doniele, dok nije slučajno došao jedan doseljenik, koji je donio par pčelaca. I onda su vočke odmah i rodile. Isto tako imao sam prilike vidjeti gospodarski zavod u Križevcima. Tamo bi morao biti uzorni jedan pčelinjak, da se tamošnji pitomci osim ostalih grana gospodarstva upute i u pčelarstvo. Ja sam doduše i vidio par pčela u traljavoj košnici, a drugo je sve bilo porazbacano. Mada je silu novaca stajalo, bilo je sve porazbacano. To je bilo – istinabog – prije osam godina, a danas ne znam, kako je. Isto tako ću spomenuti uzorno gospodarstvo u Božjakovini. Imao sam sreću ići tamo baš s pokojnim banskim savjetnikom Mallinom, koji me je pozvao, kad se je tamo počelo raditi. I na nesreću, kroz protekciju – ne njegovu, nego drugih – namješten je čovjek tamo, koji nije stvar razumio. Taj je smjestio pčelinjake svoga sistema, i to je koštalo zemlju do tisuću forinti. A kad tamo, prve zime propale su sve pčele.

Bez prijepora, Bogdan Penjić označio je prekretnicu u hrvatskom pčelarstvu, otvorio njegovo novo razdoblje i ostavio duboke, neizbrisive tragove koji određuju naše pčelarstvo danas, a utjecat će na njega i u budućnosti. Naši pčelari i pčelarstvo veliku zahvalnost duguju Bogdanu Penjiću, najzaslužnijem pčelaru – utemeljitelju („ocu“) hrvatskog pčelarstva.

Hrvatski pčelarski savez / Croatian beekeepers federation

Hrvatske pčelare – profesionalce, hobiste ili vikend-pčelare i ljubitelje pčela organizirane u pčelarska udruženja – danas okuplja vrlo snažna, moderno ustrojena i stručno vođena udruga – Hrvatski pčelarski savez. Utemeljen je 1954. godine, a utemeljitelj i zatim 20 godina predsjednik bio mu je akademik Ivo Tomašec, koji je dao nemjerljiv doprinos razvoju suvremenog pčelarstva u Hrvatskoj kakvo imamo danas. Akademik Tomašec bio je veterinar, profesor i predstojnik Zavoda za biologiju i patologiju riba i pčela Veterinarskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, aktivan u Međunarodnom

uredu za bolesti životinja (OIE) u Parizu, utemeljitelj stalnog povjerenstva za bolesti pčela i riba. Bavio se istraživanjima bolesti pčelinjega legla.

Nakon akademika Tomašeca do danas su predsjednici pčelarskog saveza bili M. Brenc, S. Jelić, Đ. Berber, M. Preočanin, M. Vignjević, M. Čuruvija, Z. Laktić, Đ. Sulimanović, J. Karšić, M. Vorel, Z. Dominiković, D. Suman, N. Kezić i M. Kranjec. Danas tu dužnost obavlja gospodin V. Bilek. Razvoj pčelarstva u razdoblju djelovanja Hrvatskog pčelarskog saveza najbolje oslikava podatak da u doba njegova osnutka u Hrvatskoj djeluje 12 pčelarskih zadruga i 4 pčelarska društva s oko 116 000 košnica, a danas Savez broji oko 7000 članova (od ukupnog broja od 10 000 pčelara) u 155 udruga, koji prema podacima koje navode Svečnjak et al. (2008) 2007. godine raspoložu s preko 310 000 pčelinjih zajednica s trendom rasta.

Pčelari izdaju nekoliko vrstnih časopisa i izvrsno se koriste internetskim stranicama, od kojih po bogatstvu i raznovrsnosti podataka vrijedi izdvojiti *MyBee-Line*. Te stranice zainteresiranima pružaju nemjerljivo važne i vrijedne podatke. Internet je omogućio i izradu Svjetske karte pčelinjaka i pčelara na web-stranici *Apiary Map*, otvorenoj za upis svih pčelara pa ovim putem pozivam i naše pčelare da to učine. Na toj su karti na podlozi karte svijeta prikazani podatci o pčelinjacima i broju pčelinjih zajednica, pasmini pčela, mjestima koja nude prodaju meda. Tako će Svjetska burza pčela u dosadašnjem obliku gubiti svoju ulogu.

Danas se u Hrvatskoj godišnje proizvede nešto manje od 8000 tona meda. Time se potpuno namiruju domaće potrebe, a preostaje oko 1500 tona za izvoz. Pčelarstvo je jedna od rijetkih grana hrvatske poljoprivrede koja, zahvaljujući vrhunskoj kvaliteti meda, bilježi rast izvoza.

Nesporno je prvo ime hrvatske melitologije prof. dr. sc. Nikola Kezić, jedan od organizatora ovog skupa koji je danas u mirovini, a njegov rad na Agronomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu nastavlja prof. dr. sc. Dragan Bubalo.

Pčelarstvo se kao kolegij predaje na dodiplomskom, diplomskom i doktorskom studiju Sveučilišta u Zagrebu, Osijeku, Zadru i Splitu, kao i na stručnom studiju Sveučilišta u Rijeci.

PČELARSTVOM U XXI. STOLJEĆE / WITH BEEKEEPING TO THE XXI CENTURY

Svjetski sajmovi i burze pčelarstva / World Beekeeping Fairs and Stock Exchanges

U tradiciji je „pčelarskih država“ održavanje sajmova i burzi pčelarstva na različitim razinama – od lokalne do državne. Samo izlaganje i susreti koje takve manifestacije pružaju, osim prilike za trženje, daju nemjerljiv doprinos razvoju pčelarstva. Zbog toga su pčelari iz sedam „pčelarskih zemalja svijeta“ u rujnu 1989. godine u Badenu kod Beča osnovali Svjetski sajam pčelarstva i pčelarsku burzu, s ciljem daljnjeg unapređenja i razvoja pčelarstva na čitavom planetu Zemlji, unapređenja tehničko-gospodarske suradnje suvremenih pčelara čitavog svijeta. Budući da je prije toga skupa u razdoblju 1974. – 1988. godine u Somboru vodio Europski specijalizirani sajam i burzu pčelarstva, čast da bude izabran za prvog predsjednika Svjetskog sajma pčelarstva i Svjetske pčelarske burze dobio je autor ovoga rada. Poslije izbora, od 1989. godine Svjetski sajam pčelarstva i Svjetska pčelarska burza organizirali su niz promidžbenih predstavljanja u javnosti u okviru pripreme za održavanje Prvog svjetskog sajma pčelarstva i burze. Jedna od promidžbi ostvarena je u gradskoj vijećnici u Novom Vinodolskom prigodom blagdana svetog Filipa i Jakova 1. svibnja 1998. u nazočnosti gradonačelnika Novog Vinodolskog, gospodina M. Komadine, i ravnatelja Hrvatskog instituta za ljudska prava, prof. dr. sc. N. Filipovića. Gradska vijećnica za tu je priliku bila premala za sve pristigle pčeloljupce.

I. Svjetski sajam pčelarstva i pčelarske burze – Baden kod Beča (2000.) / The I. World beekeeping fair and stock exchange - Baden close to Vienna in 2000

U mjestu Baden kod Beča u listopadu 2000. godine u hotelu Helenental održan je I. Svjetski sajam pčelarstva i Svjetske pčelarske burze. Posjetitelje je najprije pozdravio autor ovoga rada, diplomirani pravnik i odvjetnik S. Pekanović iz Sombora, idejni tvorac i voditelj ove manifestacije, potom dr. F. Geiger, dogradonačelnik grada Baden bei Wien, i gradonačelnik Novog Vinodolskog, diplomirani pravnik M. Komadina, a sajam je svečano otvorio opunomoćeni veleposlanik Republike Hrvatske u Austriji, gospodin S. Begić. Svečano otvaranje sajma uveličali su članovi Hrvatskog kulturnog umjetničkog društva „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Bačkog Brega, njih 60 u šokačkim i bunjevačkim narodnim nošnjama. Svečanosti su prisustvovali brojni uglednici i javni djelatnici iz svih država članica i izlagatelja na sajmu i burzi. U svome je izlaganju gospodin Komadina najavio da će Novi Vinodolski biti domaćin 2. Svjetskog sajma pčelarstva 2004. godine.



Slika 5. Oglas koji najavljuje održavanje I. Svjetskog sajma i burze – na oglasu je tekst „Pridraga domovina“ iz prvog priručnika pčelarstva na jugoistoku Europe. (Announcement of The I. World beekeeping fair and stock exchange – Baden close to Vienna – with the text „Pridraga domovina“ of the first handbook of beekeeping in Southeastern Europe).

Na sajmu su svoje proizvode izlagali pčelari iz 11 zemalja svijeta. Ocjena je organizatora da su u potpunosti ispunjena očekivanja – sklopljeni su brojni poslovi i uspostavljeni novi kontakti, što je i cilj Sajma i Burze. Svi izlagači dobili su diplome s otisnutom prvom stranicom Vinodolskog zakonika iz 1288. godine i prvom stranicom pčelarskog priručnika naslova „Pridraga domovina“. Zahvaljujući potpori Veleposlanstva Republike Hrvatske, glas pčelara čuo se i u Domu gradišćanskih Hrvata u Beču, a poslije toga i u gradu Linzu. Tu je na obali Dunava uz potporu Hrvatskog doma i čelništva grada Linza organiziran dojmljiv Prvi svjetski pčelarski bal. Po povratku je u crkvi svetog Mihovila u Bačkom Bregu održana sveta misa na kojoj su posvećeni svi pisani dokumenti i barjaci Svjetskog sajma pčelarstva. Osim predsjednika Svjetskog sajma pčelarstva, autora ovoga rada, misi su nazočili i predstavnici Udruženja pčelara Slavonije i Baranje i gosti iz drugih mjesta.

II. Svjetski sajam pčelarstva i pčelarske burze – Novi Vinodolski (2004.) / The II. World beekeeping fair and stock exchange - Novi Vinodolski, 2004

Na sjednici Gradskog poglavarstva Novog Vinodolskog u lipnju 2003. godine donesena je odluka koju je potpisao gradonačelnik Novog Vinodolskog, gospodin Milivoj Vidmar, da grad Novi Vinodolski prihvaća biti domaćin II. Svjetskog sajma pčelarstva i pčelarske burze.

U pripremi za sajam Grad Novi Vinodolski, generalni konzulat Republike Hrvatske, Hrvatski klub „August Šenoa“ u Pečuhu i Svjetski sajam pčelarstva organizirali su promidžbeno predstavljanje II. Svjetskog sajma pčelarstva i burze u ožujku 2004. godine u Pečuhu. Hrvatska diplomacija, koju su činili veleposlanik u Beogradu, Zvonimir Marković, konzul u Subotici, gospodin Ivan Bandić, konzulica u Subotici, gospođa Jasmina Kovačević, konzulica u Subotici, gospođa Ljerka Alajbeg, konzul u Milanu, gospodin Andro Knego, veleposlanik prof. dr. sc. Ivan Ilić i gradonačelnik grada Zagreba, gospodin Milan Bandić, ovom je prilikom pružila vrijednu i svakovrsnu potporu pčelarima.



Slika 6. II. Svjetski sajam pčelarstva i burze najavljen je stiliziranim plakatom s likom pčele.
(The II. World beekeeping fair and stock market in Novi Vinodolski announced in a certain style)

Uz brojne uglednike na predstavljanju su sudjelovala i pčelarska društva iz Vrpolja, Doroslova, Bačkog Brega, Bačke Topole, Sombora i Pečuha, a sve je popraćeno i slikarskom izložbom na temu pčelarstva, akademskog slikara Franje Takača iz Sombora.

II. Svjetski sajam pčelarstva organiziran je 19. 8. 2004. godine u prostorijama grada Novog Vinodolskog, dok je burza bila u gradskoj vijećnici. Uz naše su sudjelovali i pčelari iz SAD-a, Brazila, Rusije, Češke, Srbije i Crne Gore. Njihovi izložci postavljeni su od prostora muzeja grada do uličnog ulaza u vijećnicu, kao i na štandovima na Trgu Vinodolskog zakona i Frankopanskom trgu. Osim hrvatskih pčelara sajam su popratili i brojni posjetitelji i kupci pčelinjih proizvoda, njih oko 3500, tako da je prostor bio i premalen da bi primio sve zainteresirane. U okviru programa, između ostalog, dr. sc. Đuro Sulimanović, redoviti profesor Veterinarskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, produhovljeno je prigodnim izlaganjem podsjetio na stotu obljetnicu rođenja akademika Ive Tomašeca, velikog zaslužnika hrvatske apikulture i melitologije.

Značajno je reći da su ovu, sudeći prema ocjeni sudionika izuzetno uspješnu radnu i slavljeničku manifestaciju svjetskih pčelara prepoznali i osmišljenim, brojnim prilozima popratili tisak, radio, televizija i stručni pčelarski listovi.

III. Svjetski sajam pčelarstva i pčelarske burze – Milano 2007. / The III. World beekeeping fair and stock exchange – Milan 2007

U sjedištu svog nebeskog zaštitnika, bazilici svetog Ambroza u Milanu, od 14. do 16. rujna 2007. godine održan je III. Svjetski sajam pčelarstva i pčelarske burze. Sveti Ambroz rođen je oko 340. godine kao sin rimskog prefekta. Još je za života proglašen zaštitnikom pčelara i voskara, što je do danas prihvaćeno u većini zemalja srednje Europe i svijeta. Pokopan je u bazilici sagrađenoj za njegova života koja i nosi njegovo ime.

To je bio osnovni razlog za odluku da se ovaj sajam i burza održe na tom mjestu, uz molitvu i duhovni mir. Uz odar sv. Ambroza u kripti bazilike i na glavnom oltaru bila su izložena sva dosadašnja obilježja svjetskih sajmova pčelarstva i burze.

Moto ovog, trećeg Svjetskog pčelarskog sajma bila je povijest pčelarstva, s ciljem da se uz poslovni duh koji dominira manifestacijom u nju unesu i sadržaji duhovnosti. U tome se u cijelosti uspjelo.



Slika 7. I. oglas III. Svjetskog pčelarskog sajma i burze kao motiv je uzео pčelu.
(And this fair and stock market took the bee as their motiv)

HRVATSKI MED SVETOM OCU IVANU PAVLU II. / Croatian honey – gift to Holy father Ivan Pavao II.

U organizaciji Hrvatske gospodarske komore i Županijske gospodarske komore Osijek na Tehnološkom fakultetu Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku, početkom 2003. godine, održano je osmo ocjenjivanje kvalitete meda u Republici Hrvatskoj. Odazivajući se pozivu domaćina, autor ovoga rada sa zadovoljstvom je sudjelovao u tom svake pažnje vrijednom događaju u ulozi ocjenjivača kvalitete meda. Tom prilikom, između ostaloga, imao je čast predložiti da se najbolje ocijenjeni med pokloni Svetom Ocu, papi Ivanu Pavlu II., koji je za lipanj najavio treći pastoralni posjet Republici Hrvatskoj. Bili su to med bagrema (*Robinia pseu-*

doacacia), kadulje (*Salvia officinalis*) i kestena (*Castanea sativa*) iz svih medonosnih regija Hrvatske. Ostalo je zabilježeno da su pokloni s tog pastoralnog posjeta pokazani Svetom Ocu prije povratka u Rim; on ih je blagoslovio, a svom tajniku rekao: ovaj slavonski šešir i med idu uz nas, a ostali pokloni na već uobičajeni način.

Msrgr. Gabriele Caccia iz Državnog tajništva Vatikana poslao je pismo zahvale darivateljima u kojemu, među ostalim, nadahnuto piše:

Svetom Ocu prigodom njegova pastoralna pohoda dali ste prigodni dar, želeći mu očitovati dobrodošlicu, poštovanje i odanost. Prvosvećenik vam na tome najljepše i od srca zahvaljuje, a posebno pak na vašim molitvama za njegovu apostolsku službu i za potrebe crkve i svijeta. Njegova Svetost vas i rad slavonskih i baranjskih pčelara povjerava zagovoru i zaštiti Presvete Bogorodice, koja se u tamošnjim dragim hrvatskim krajevima također zaziva i kao Gospa Velikog Hrvatskog Krsnog Zavjeta, te svima udjeljuje apostolski blagoslov.

ZAKLJUČCI/CONCLUSIONS

Kao poseban, jedinstven član biosfere, proizvođač meda, voska, propolisa i mliječi te opravišač cvjetnog bilja pčela prati čovjeka od prvih predaka, hominida, do danas. Premda već bogata, povijest svjetskog pčelarstva još je uvijek „otvorena knjiga“ koja čeka ispis novih stranica.

Pčelarstvo je „djelatnost s dušom“ u kojoj Hrvati u matičnoj državi i prostorima na kojima obitavaju od iskona bilježe bogatu povijest. Prvi pisani trag o pčeli na našim prostorima ostavlja Vinodolski zakonik prihvaćen prije 728 godina, slijedi prva knjiga, tiskana u Somboru, a zatim organizirano pčelarenje u Slavoniji.

Ne računajući suvremenike, dug je popis zaslužnika za pčelarstvo hrvatskih prostora: Josip Tholdy, Bogdan Penjić, akademik Ivo Tomašec i čelnici Pčelarskog saveza Hrvatske.

Europska unija najveći je proizvođač, potrošač, ali i uvoznik pčelinjih proizvoda. Budući da je kvaliteta hrvatskog meda vrhunska, postoje svi uvjeti za napredak ove atraktivne „gospodarske djelatnosti s dušom“.

Svoje pčelarstvo Hrvatska temelji na prirodnoj raznolikosti i bogatoj pčelinjoj paši jadranske, gorske i panonske poljoprivredne regije na jednoj, te na autohtonoj, po mnogočemu superiornoj pasmini domaće sive pčele (*Apis mellifera carnica*) na drugoj strani.

Hrvatska ima kvalitetnu znanstvenu infrastrukturu na području pčelarstva; pčelarstvo se predaje na sveučilišnim i stručnim studijima, a istražuju se svi aspekti uzgoja pčele.

Pčele su nadživjele brojne članove biosfere, no nakon milijuna godina postojanja, nažalost, one postupno nestaju s našeg planeta, tiho, nenametljivo i dostojanstveno, kao što su i živjele. Svakog proljeća sve ih je manje. Uništava ih nerazumno ponašanje i nesluh za njihove prirodne ritmove.

Samo slušanje vlastitog srca, puno znanja i ljubavi, održat će ih na ovom planetu. Pčelice osjećaju tko ih voli, kome su bitne kao bića vrijedna štovanja, tko ih prihvaća kao dio sebe i tko želi od njih učiti. Šapću one svojim zvukom, zvukom koji odvajkada odzvanja svemirom i ulazi u srca onih koji srcem slušaju... Želimo da se krug takvih širi, na tome ustrajavamo i ne posustajemo. Stoga svima, bez ikakvih razlika - dobrodošlica u taj krug!

Čast je sudionicima Okruglog stola predložiti da se na mjestu prvog pisanog svjedočenja o pčelarenju u Hrvata, Novom Vinodolskom podigne spomenik pčeli.

ZAHVALA / ACKNOWLEDGEMENT

Ovom prilikom želim zahvaliti Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, njenom predsjedniku akademiku Zvonku Kusiću i glavnom tajniku akademiku Pavlu Rudanu, a posebno academicima Franji Tomiću, Ferdi Bašiću i Slavku Matiću, što su odvojili vrijeme organizacijom okruglog stola omogućili da se pčelarska riječ primi i čuje na tako uvaženom mjestu kao što je Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Nije se tomu čuditi jer pčelarstvo kao djelatnost objedinjuje znanost, umjetnost, gospodarstvo i povijest, dakle sastavnice obuhvaćene djelovanjem Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Akademik Lujo Margetić u svojim bilješkama navodi da nam Vinodolski zakonik iz 1288. godine omogućava upoznavanje vlastite prošlosti mnogo bolje nego tzv. politička povjesnica, koja govoreći o kraljevima i bitkama zanemaruje ono osnovno – život „malog“ čovjeka. Slijedom tih riječi želim reći da je Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, izvršavajući svoje poslanje, tom „malom“ čovjeku – pčelaru otvorila vrata i omogućila da se uz već poznate rasvijetle i nove činjenice iz života i povijesti pčela. Sve to obogaćuje društvo, prilog je bogatoj niski znanja o pčeli i doprinosi riznici kulturne baštine Republike Hrvatske.

LITERATURA

Barišić, D., Bromenshenk, J., Kezić, N., Vertačnik, A., The role of honey bees in environmental monitoring in Croatia, *Honey Bees: Estimating the Environmental Impact of Chemicals*, Devillers, James, Pham-Delegue, Minh-Ha (ur.), Taylor & Francis, London and New York, 2002.,

- Barrett, P., *The immigrant bees 1788-1898: A cyclopedia on the introduction of European honey bees into Australia and New Zealand*, 1995.,
- Engel, M.S., *Fossil honey bees and evolution in the genus Apis (Hymenoptera: Apidae)*". *Apidologie* 29: 265-281., 1998.
- Engel, M.S., *A monograph of the Baltic amber bees and evolution of the Apoidea (Hymenoptera)*", *Bulletin of the American Museum of Natural History* 259: p. 5-192, 2001.
- Kezić, N., Kemmlin, S., Pavković, N., Noske, R., Gold, H., Bajić, M., *Korištenje pčela pri otkrivanju eksploziva (Explosive detection using honeybees), poglavlje u knjizi: 10 godina rada hrvatskih znanstvanika na problemima razminiranja, Hrvatski centar za razminiranje - Centar za testiranje, razvoj i obuku, str. 143-150, Zagreb, 2008.,*
- Lunde, M., *Die Geschichte der Bienen Verlag btb Gebundene Ausgabe, Originalsprache norwegisch ISBN-13 Seiten 512, 2015.,*
- More, D., *The bee book: the history and natural history of the honeybee*, 1976.,
- Muity, M., *Bunjevački govor kao jezik zvaničenja u Bačkoj*, *forum.index.hu*, 2011.,
- Poinar, G.O.; Danforth, B.N."A fossil bee from Early Cretaceous Burmese amber" (PDF), *Science*. 314 (5799): 614. PMID 17068254. doi:10.1126/science.1134103., 2006.,
- Wilson, E.O., *Stvorenje, Poziv za spas života na Zemlji, naklada Jesenski turk, str. 175, Zagreb, 2009.,*
- Svečnjak, L., Hegić, G., Kezić, J., Turšić, M., Dražić, M., Bubalo, D., Kezić, N., *The state of beekeeping in Croatia, Journal of Central European Agriculture (1332-9049) 9 (2008), 3; 475-482.*

SUMMARY

History of Beekeeping in Croatia

The author of this paper, who is also the big promoter of beekeeping, a long-time (1974 – 1988) head of the European beekeeping fair and stock exchange in Sombor - Serbia, who designed and in the role of president moderated three World beekeeping fairs and stock exchanges (the first one in Baden close to Vienna in 2000, the second in Novi Vinodolski in 2004, and the third one in Milan in 2007, analyses the importance of bees, the history of world beekeeping and beekeeping in Croatia from the first written information about beekeeping found in the Vinodol Statute from 1228 until the present day. Not only is the bee relevant for supplying us with honey, but beekeeping today is regarded as foundation of fertilization of flowering plants and forest plants with immense influence on yields in agriculture and biological diversity in nature, especially in forest biocenosis. The EU is the world's largest producer of honey, but also a big importer of honey. With its own autochthonous, adaptable breed of grey bees (*Apis mellifera carnica*), and the rich and varied bee pastures of the Pannonian, mountainous and Adriatic agricultural regions, Croatia has all the conditions for steady progress of beekeeping.

The author suggests raising the monument to a bee in Novi Vinodolski - the site where the bee was first mentioned in Croatia.

Key words: history of beekeeping, Vinodol statute, World Fair and Beekeeping Market

Stipan Pekanović
Venac vojvode Stepe Stepanovića 1a
25 000 Sombor